

Membre actiu de la Secció Arqueològica del Museu Comarcal del Maresme, Joan Bonamusa i Roure ha intervingut directament en totes les accions de cara a la salvaguarda del patrimoni cultural de la ciutat.

Formà part del Consell Municipal del Patrimoni Arquitectònic que redactà el *Pla Especial del Catàleg*, en la seva condició, aleshores, de conseller de l'Ajuntament de Mataró, delegat del Museu Municipal.

En l'article que segueix manifesta la necessitat de protegir i valorar els vestigis arqueològics de Mataró.

LA IMPORTÀNCIA I DEFENSA DELS VESTIGIS DE LA CIUTAT ROMANA A MATARÓ

1 — MATARÓ, LA ILURO ROMANA

A Catalunya la revolució urbana vingué de la mà de la cultura ibèrica, la qual, potser, s'inspirà en l'urbanisme incipient de les factories gregues d'*Emporion* i *Rhode*, ambdues fundades pels voltants del 600 aC.

Però la ciutat, tal com ara l'entenem, ço vol dir amb una trama urbana amb uns serveis i una organització polític-administrativa, no es va desenvolupar fins la romanització. Cal tenir molt present que la cultura romana bàsicament va ser urbana.

Els romans s'instal·laren a Catalunya a partir de l'any 218 aC; vingueren amb motiu de la Segona Guerra Púnica. Varen desembarcar a Empúries capitanejats pels germans Escipió; en una ràpida campanya avançaren devers Tarragona, que fundaren. L'any 195 aC el cònsol Marc Porcí Cató reprimí una revolta, amb la qual cosa incorporà definitivament l'actual territori català a l'Imperi, formant part de la província d'*Hispania Citerior*.

A partir d'aquell moment començaren a eixir les primeres ciutats del país; a més de les esmentades d'*Emporion*, *Rhode* i *Tarraco*, sorgiren les d'*Ilerda* (Lleida), *Iesso* (Guissona), *Gerunda* (Girona), *Blanda* (Blanes), *Iluro* (Mataró) i *Baetulo* (Badalona). Anys més tard, ja en època augustiana es va fundar *Barcino* (Barcelona). Completa la llista de ciutats romanes conegudes: *Ruscino* (Castellrosselló), *Illiberris* (Elna), *Aqua Voconis* (Caldes de Malavella), *Aqua Calidae* (Caldes de Montbui), *Egara* (Terrassa), *Iulia Libica* (Llívia), *Ausa* (Vic), *Aeso* (Isona) i *Sigarra* (?).

La ciutat d'*Iluro*, predecessora de l'actual Mataró, va néixer *ex-novo*. De la seva existència en parlen els autors llatins del segle I dC Pomponi Mela, que la va qualificar d'*oppida parva*, i Plini el Vell, d'*oppida civium romanorum*, i el geògraf alexandrí Ptolomeu, que en el segle II dC la va inventariar dins un nomenclàtor de ciutats i topònims geogràfics de l'època. A la Riera de Mataró, a l'any 1814, s'hi va trobar una làpida (C.I.L. núm. 4616) que fa referència a un *II, VIR ILVRONE ET II, VIR QVINQVENNALIS PRIMVS*, anomenat *L. MARCIVS*.

Però serà a través de l'estudi dels materials arqueològics, bàsicament els ceràmics, que hom arribarà a deduir la seva naixença, que cal establir entre els anys 125-75 aC, cosa que per a Mataró representa més de dos mil anys d'història.

Els textos tant clàssics com epigràfics ens informen que *Iluro* era un *MUNICIPIUM CIVIUM ROMANORUM* regit per *II, VIR*, amb un col·legi de *VI, VIR. AVG(USTALIS)* que tenien cura del temple. Resta pendent d'aclarir aquesta definició de Plini d'*oppida*, ja que fins ara no s'han trobat respostes convincentes.

La importància d'*Iluro*, en l'època d'August es posa de manifest si tenim present que en una província de la dimensió de la d'*Hispania Citerior*, segons Plini el Vell, sols hi havia 293 *CIVITATES*, de les quals 179 eren *oppida*. A Catalunya el rang de *COLONIAE* amb dret romà només el tenien *Tarraco* i *Emporion* atorgat per Juli Cèsar i *Barcino* per August.

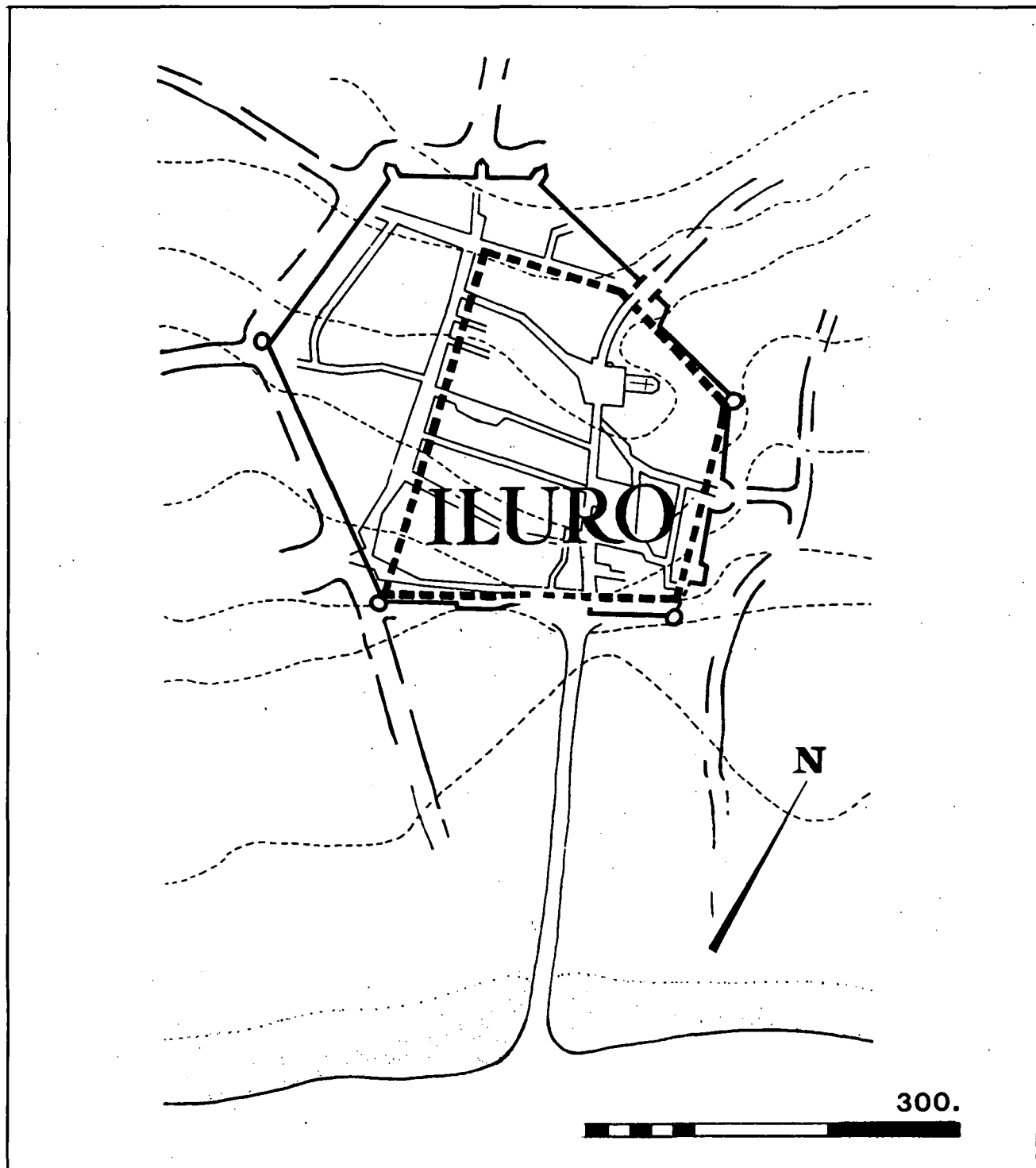
El perímetre urbà d'*Iluro* ocupava, més o

menys, l'actual centre històric de Mataró. La superfície era d'unes 8 ha (*Barcino* 10 ha, *Emporion* 21 ha i *Tarraco* 60-70 ha).

Cal constatar que actualment *Iluro* és una de les poques ciutats que encara conserva vestigis explícits de la seva trama urbana, cosa que fins ara només es dona a Tarragona, Barcelona, Badalona i Empúries. Les altres ciutats d'ascendència romana sols presenten o algun element puntual (temple a Vic, termes a les Caldes, etc.), o referències epigràfiques (Lleida, Guissona, etc.).

2 - A LA RECERCA D'ILURO

Iluro seguí el procés històric de l'Imperi a l'Occident, unes etapes de desenvolupament econòmic, bàsicament agrari, durant l'Alt Imperi, per passar a unes altres etapes de decadència pregonada en el Baix Imperi, per anar-se extingint lentament, però irreversiblement, durant l'alta Edat Mitjana. La població amb demografia minvant es va anar desplaçant devers l'interior, possiblement cap a l'actual veïnat de Mata, on a Ca la Madrona ja s'hi

ha localitzat una necròpolis, probablement dels segles V-VI al VIII. És possible que al solar iluro-nès sols hi restés el temple, posat sota l'advocació de la Verge Maria, al redós del qual —la sagrera—, segles més tard eixiria el Mataró actual.

La represa dels estudis del món clàssic, a partir del Renaixement, varen posar en primer pla el món romà, cosa que evidencià la ruptura existent en la memòria històrica entre dues etapes separades per la dilatada Edat Mitjana. Aquesta ruptura es va acusar més en uns llocs que en uns altres; en el cas de Mataró, va representar fins i tot la pèrdua del nom d'origen.

Aquesta pèrdua, portà com a conseqüència que il·lustres erudits divaguessin sobre la localització del solar d'*Iluro*. Així veiem com Antoni Agustí negà la seva existència, mentre que Jeroni Pujades, Feliu de la Penya i Modesto Lafuente la situaven a Lloret, Roig i Gelpí a Pineda, Antoni de Bofarull a Arenys, entre altres.

Altres autors, amb una interpretació més rigorosa dels textos clàssics i/o dels materials exhumats, no dubtaren a situar *Iluro* en el Mataró d'intramuralles: Pere de Marca, el *Cronicon Liberato*, Josep Finestres, Jaume Caresmar, Alexandre de Laborde, etc.

Però, qui ha resolt definitivament aquest contenciós ha estat l'arqueologia, mitjançant la descoberta i estudi d'una part, que ja comença a ser important, de les restes de la ciutat romana.

3 — ELS TESTIMONIS FÍSICS

En el centre històric de la ciutat actual, pel fet de trobar-se al damunt mateix de la ciutat romana, és el lloc on constantment s'han vingut fent les troballes arqueològiques d'*Iluro*. Aquestes troballes darrerament s'han accentuat amb l'increment de les intervencions urbanístiques i la construcció de noves edificacions.

En l'eix que discorre des de la plaça de Santa Maria fins a la Peixateria, s'hi han fet innumbrables troballes de restes romanes, poc precises, sobreposades en alguns casos i amb interrelacions poc coherents, fonamentalment com a conseqüència d'uns estrats convulsionsats al llarg dels darrers segles donada la persistència de l'hàbitat en el mateix indret, cosa que ha donat motius per pensar que ens trobem davant d'una ciutat en bona part arranada. No obstant, aquest pensament s'ha vist últimament modificat amb la troballa d'un seguit de vestigis que presenten un volum considerable, trobats principalment en el que podríem denominar la perifèria d'*Iluro*, concretament a les terrasses formades en els talussos del tossal on es trobava ubicada la ciutat, tossal bastant accentuat en l'època romana.

D'entre aquests vestigis cal destacar part d'un mur vist amb una llargada de catorze metres i una alçada de 2,50 m al carrer de Sant Francesc d'Assís; una sèrie de murs en el carrer de la Palma i baixada de les Espenyes; la troballa de les restes d'un edifici al subsòl de Can Xammar anterior a les termes, construït a base de grans blocs granítics; la posada al descobert d'una paret amb una alçada d'1,60 m en el carrer de la Beata Maria i, més recentment, en la campanya de 1984 a la plaça de l'Ajuntament, la troballa d'uns murs considerables, prop de la Riera.

D'això deduïm que la ciutat romana es presenti bastant arranada en la part central, però mantingui uns volums interessants en la línia perifèrica, amb les excepcions normals d'un jaciment que es troba molt lluny d'haver-se excavat exhaustivament.

Referent a les troballes urbanes concretes cal esmentar: les ares dels sexvirs augustals, exhumades fa alguns segles, en el recinte de l'actual temple de Santa Maria, fet que ha portat a suposar aquest lloc com l'acròpolis on es dreçava el temple gentil; la descoberta l'any 1982, en el núm. 43-45 del Carreró, de les restes d'un petit edifici de planta basilical, de tres naus, rectangular la central i absidials les laterals, la façana tetràstil amb l'arrencament de les columnes; a Can Xammar, des del segle XVIII hom coneixia l'existència d'un mosaic de tesselles *in situ*, que corresponia a un sumptuós edifici, possiblement unes termes públiques, la totalitat d'aquestes restes es posaren al descobert en la dècada dels anys seixanta i foren definitivament destruïdes per la piqueta municipal l'any 1968; a la plaça Gran, lloc on la tradició situava el fòrum, les excavacions de l'any 1982 han deixat resolta aquesta incògnita amb l'exhumació d'una *domus* de la segona meitat del segle I aC, composta d'un *peristil* flanquejat per unes estances pavimentades amb *opus signinum* decorat amb dofins, creus i greques, tot imprès amb tesselles blanques, altres paviments d'*opus tesellatum* i *opus spicatum*.

A la Riera, al llarg dels anys, s'hi han localitzat diferents enterraments, corresponents a la necròpolis d'extramurs. Un altre cementiri s'ha posat al descobert al voltant del temple de Santa Maria, a intramurs, d'inequívoca filiació paleocristiana.

En conjunt, les troballes fetes fins ara ens aclareixen poca cosa de la trama urbana de la ciutat romana. Sols, a través del clavegueram, hom pot deduir l'orientació de les vies públiques; aquest es troba orientat de NW a SE, o sigui paral·lel a la Riera i al Rierot. Fins el present, de clavegueres se n'han trobat: a la plaça de l'Ajuntament, al Carreró núms. 43-45, antiga Joieria Ximenes, a la plaça Gran, i una conducció d'aigües a la plaça del Beat Salvador en direcció a Can Xammar.

4 – LES INQUIETUDS PER UN LLEGAT HISTÒRIC

La valoració i consegüent tractament que en el transcurs del temps s'ha donat a aquest llegat històric, es diferencia segons la sensibilitat individual o col·lectiva de cada moment. Nosaltres distingiríem dues etapes principals, que serien l'abans i el després de la Renaixença.

En la primera prima un desconeixement gairebé absolut dels orígens i dels seus testimonis, cosa que comportà una indiferència col·lectiva generalitzada envers uns valors desconeguts. En aquesta etapa es va gestar el Mataró actual, bastit al damunt mateix de la ciutat romana. Les úniques inquietuds —l'excepció— venien dels erudits, majoritàriament forans, com a conseqüència d'un moviment universal de recuperació del món clàssic, que a Mataró es va posar a la llum amb la troballa de les ares augustals dins el recinte de Santa Maria. D'això se'n feren ressò, entre altres: Jeroni Pujades, el rector de Santa Maria Pere Folquer, el bisbe de Tolosa del Llenguadoc Pere de Marca, l'enigmàtic Francisco de Zamora, el mataroní Baltasar Pi, Bernardo Espinalt, Alexandre de Laborde, etc.

La Renaixença va portar arreu del país un moviment vers la recuperació dels orígens, tasca imprescindible per a la recuperació de la identitat nacional. Aquesta embranzida a Mataró s'orientà cap a la recerca i estudi dels testimonis de la romana *Iluro*. Poques ciutats de Catalunya han comptat amb un esplet d'estudiosos i institucions com Mataró, que d'una manera constant i gairebé ininterrompuda, de la Renaixença ençà, han esmerçat llurs esforços devers aquesta noble tasca.

En el segle XIX ja hi trobem l'escolapi Josep Rius, l'estudiós i inèdit Joan de Palau, i l'eminent Josep M. Pellicer, autor dels *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*. En aquest segle XX, nombrosos estudiosos han seguit les mateixes petjades, mataronins i forans molt vinculats amb la nostra ciutat, d'entre tots cal destacar en Josep Puig i Cadafalch, en Francesc Prat i en Jaume Lladó. Mereix esment a part l'obra ingent de l'admirat Marià Ribas, el qual ha dedicat tota la seva vida a investigar els orígens de Mataró, treball que s'ha plasmat en nombroses publicacions, dissortadament molt disperses, cosa que fa del tot necessari recollir-les i agrupar-les en unes *Obras Completas*; és un dels reptes que tenim.

Tot aquest treball potser no hauria estat possible, si des de bon començament no s'hagués comptat amb unes institucions, que encara que intermitents, han estat adients. L'any 1888 es va fundar l'Associació Artístico-Arqueològica; l'any 1894 l'Ajuntament de Mataró va aprovar la creació del Museu de la Ciutat, avui Museu Comarcal del

Maresme, en virtut d'un conveni subscrit amb la Generalitat de Catalunya. D'aquesta dilatada vida del Museu cal remarcar la Secció Històrica-Arqueològica, que va editar la revista "MVSEV" durant els anys 1948-1950.

En època recent, concretament a l'any 1970, al si del Museu de Mataró es va constituir la Secció Arqueològica, la qual durant aquests darrers anys ha portat a terme una gran activitat d'investigació, que ha donat a conèixer mitjançant nombroses publicacions, d'entre les quals cal destacar: *Miscel·lànies arqueològiques de Mataró i el Maresme* (1976), *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme* (1977-1980), i la revista "Laietània" de la qual ja s'ha publicat el primer volum (1981), i actualment està en premsa el segon (1982-1983).

Darrerament, autors diversos han aportat importants estudis per a un millor coneixement dels orígens de la nostra ciutat. Per la seva transcendència s'ha d'esmentar *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro* (1981) de la Dra. Marta Prevosti, i *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea* (1983) dels professors George Fabre, Marc Mayer i Isabel Rodà.

5 – LA DEFENSA DELS ORÍGENS

La represa de la memòria històrica i les agressions vers el patrimoni històric, han estat els dos elements principals que han motivat la presa de consciència envers la revalorització dels vestigis arqueològics.

A Mataró, més que grans agressions, el que s'ha produït ha estat una constant degradació pròpia de la persistència de l'hàbitat en el mateix lloc, sobreposant-se al damunt de l'anterior; excepció a part n'és la destrucció premeditada i aleuosa, portada a terme l'any 1968, de les importants restes del que foren termes romanes, a Can Xammar, al capdamunt de les Espenyas.

Durant aquests anys la lluita per la salvaguarda del patrimoni arqueològic, s'ha portat en dos fronts, per un costat l'actuació específica sobre els elements físics arqueològics, i per altra la gestió de la seva protecció jurídica.

Aquesta doble acció, de bon començament es pogué condensar, en el que avui és "Clos Arqueològic de Torre Llauder", al Pla d'En Boet, on s'hi troben les restes d'una sumptuosa *villae* suburbana. La troballa es va fer a l'any 1961; en aqueix mateix any l'Ajuntament va procedir a la compra de 500 m²; l'any 1964 se la va declarar Monument Històric-Artístic d'interès "nacional"; l'any 1978 el M.O.P.U. va iniciar les obres de construcció del mur de protecció, el qual va ser inaugurat en les Fires de Mataró de l'any 1980.

Però Torre Llauder llavors era una zona rural, sense edificacions, cosa que facilitava actuacions d'aquesta mena, la problemàtica greu era el solar iluronès, situat sota el vigent casc antic de la ciutat, que a l'igual que tots els jaciments arqueològics urbans, presentava i presenta dificultats òbvies.

Les lleis vigents, concretades bàsicament en la *Ley sobre excavaciones arqueológicas* del 7/7/1911, la *Ley del Patrimonio Artístico Nacional* del 13/5/1933, i la *Ley del Suelo* text refós del 9/4/1976, han vingut garantint una relativa protecció, molt genèrica, de qualsevol jaciment arqueològic; però quan s'ha tractat d'unes estructures prou importants, com és el cas de les urbanes de Mataró, ha fet falta, en base a les lleis existents, un tractament legal específic, el qual facilités alhora unes garanties per a la salvaguarda de qualsevol element amb un mínim d'interès científic, així com una adequació eficaç dels mitjans d'actuació, flexibles davant de qualsevol circumstància, en profit de tots els interessos implicats.

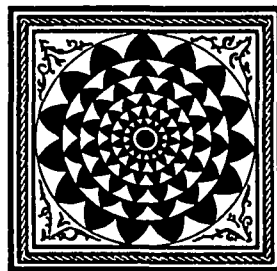
En base a aquests principis i a iniciativa de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró, el 25/9/1972, a l'Ajuntament de Mataró es va obrir un expedient perquè en *todos los movimientos de tierras tenga presente la CARTA ARQUEOLOGICA, tanto si son de iniciativa privada como oficial, acentuándose sobre todo en su casco antiguo.*

Degut a aquesta iniciativa el *Plan de Ordenación Urbana y Territorial de Mataró - Año 1974* ja contemplava una àrea arqueològica compresa entre: les Espenyes, Rierot, Hort del Campaner, Fossar Xic i places, perímetre evidentment insuficient.

Davant d'això, la Secció Arqueològica al·legà aquesta insuficiència i grafia un perímetre que incloïa tota l'àrea urbana iluronesa, al·legació que va ser recollida i grafada en el redactat del vigent *Pla General d'Ordenació Urbana i Territorial de Mataró - Any 1976*, en la normativa del qual, entre altres disposicions, n'hi figuren dues que fan referència a les *plenas facultades de inspecció e intervenció para garantizar la recuperación y protección de los elementos y objetos de interés ARQUEOLOGICO*, facultat que tindrà el Museu Municipal (*Gestión Urbanística*, Títol 7, Capítol 1, Apartat 4, pàg. 200) i a la necessitat que *El Ayuntamiento de Mataró redactara ... un Catálogo de edificios y lugares de interés ARQUEOLOGICO, artístico e histórico (Disposición final, pàg. 227).*

D'acord amb aquesta normativa, la Secció Arqueològica va emprendre la immediata confecció de la *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*, la qual va ser lliurada a l'Ajuntament de la ciutat el 8 de març 1976, per a ser posteriorment editada pel Museu Municipal l'any

Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró

Museu Municipal Secció Arqueològica II

1977. En aquesta *Carta* hi figuren exhaustivament tots i cadascun dels vestigis i troballes soltes, conegudes fins llavors. Les excavacions fetes aquests darrers anys ja demanen una actualització de la *Carta* en qüestió.

Actualment la *Carta Arqueològica* està incorporada al *Pla Especial de Protecció i Catàleg del Patrimoni Arquitectònic i Ambiental de la Ciutat de Mataró*, que va ser definitivament aprovat pel Ple Municipal del 3 de desembre 1981, i posteriorment ratificat per la Generalitat de Catalunya.

No obstant tot això, era del tot necessari un tractament jurídic encara més específic, que comportés poder actuar amb més eficàcia, al mateix temps que facilités els mitjans materials necessaris. Amb aquesta preocupació el ja Museu Comarcal del Maresme, amb l'aval del Consell Municipal del Patrimoni, va sol·licitar a l'Ajuntament matoroní, que aquest fes la sol·licitud formal a la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Conselleria de Cultura de la Generalitat, la incoació de Monument Històric-Artístic d'interès Arqueològic a favor del solar de la romana *Iluro*, cosa que va ser aprovada en el Ple del 3 de febrer de 1983.

Aquesta sol·licitud va ser favorablement acollida pel govern de Catalunya, el qual va procedir a la incoació del susdit expedient, en virtut

d'una Resolució del 5 d'octubre de 1983 ("D.O.G." núm. 383 de 23/11/83 i núm. 384 de 25/11/83).

Els fruits d'aquestes disposicions ja s'han vist darrerament plasmats en les excavacions de la plaça Gran (1983) i plaça de l'Ajuntament (1984).

6 – UN FUTUR INCERT

L'adveniment de la democràcia a l'estat espanyol, ha portat un reordenament de tot el sistema jurídic, dins el qual es fa un reconeixement explícit dels valors culturals històrics.

Els poders públics garantiran la conservació i promouran l'enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren, sigui quin sigui el règim jurídic i la titularitat (Constitució Espanyola, 1978, article 46).

Aquest nou ordenament: la Constitució, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, les lleis de Base tant la del *Patrimonio Histórico Español* com les que puguin emanar del Parlament de Catalunya, garanteix amb escreix la protecció legal del patrimoni històric-artístic, amb l'arqueològic inclòs, cosa que reforça i referma totes les disposicions legals específiques que fins ara s'han promogut per a protegir els testimonis físics d'Iluro: el *Pla General* i la incoació de l'expedient de Monument Històric-Artístic.

Es molt important comptar amb aquests instruments jurídics, però cal tenir molt clar que seran insuficients si paral·lelament hom no disposa d'una infraestructura dotada amb els mínims recursos materials per poder actuar eficaçment davant de qualsevol emergència, fet que sovinteja com a conseqüència del natural procés de renovació de la ciutat.

Venir de lluny i conservar-ne els testimonis físics, no és cap maledicció, ans al contrari, és un orgull que aferma la pròpia identitat, i d'això cal ser-ne conscients i conseqüents.

La majoria de ciutats del món civilitzat així ho entenen, i n'estan orgulloses, per això tracten amb tota cura llur patrimoni històric.

A Catalunya, les ciutats amb vestigis vigents de la seva etapa romana, també des de fa alguns

anys es comporten amb la mateixa filosofia, i així veiem com s'han dotat d'aquesta necessària infraestructura, encara que sigui modesta, per intervenir institucionalment davant de qualsevol avinentesa, sigui en casos d'emergència, sigui en casos d'actuacions programades: és el cas de Tarragona on funciona el Museu Arqueològic; el de Barcelona amb els Museu d'Història de la Ciutat; el de Badalona amb el Museu Municipal i el d'Empúries amb l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona. En tots aquests casos es tracta d'institucions que gaudeixen d'un recolzament pressupostari específic proporcionat pels poders públics llurs.

L'única ciutat catalana d'ascendència romana, amb restes arqueològiques urbanes concretes, que no compta amb instruments d'actuació estables, per a tractar les pròpies restes, és la nostra ciutat de Mataró, malgrat comptar amb una important cobertura jurídica i amb un Museu dels més antics del país.

Fins ara les actuacions arqueològiques es fan mitjançant el voluntarisme de la Secció Arqueològica del Museu, amb totes les limitacions que això representa, principalment quan es tracta d'atendre emergències dins la geografia urbana, o altrament, ens han de venir de fora a fer-nos les excavacions tal com a succeït darrerament amb l'actuació de la plaça de l'Ajuntament, cosa que ha estat possible mercès a unes circumstàncies propícies, però que no sempre es donaran.

La fórmula òptima seria aquella en què es comptés amb una infraestructura pròpia, encara que fos mínima, professionalitzada, que podria comptar amb el recolzament dels col·laboradors, que ara, desinteressadament vénen treballant dins el marc de la Secció Arqueològica del Museu, amb una plena sincronització amb els estaments superiors, concretament amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat, on rau en exclusiva les competències de l'Arqueologia, així com també amb altres institucions com poden ser les universitats catalanes, l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació barcelonina, etc.

El que cal per arribar ací és una ferma voluntat col·lectiva, assumida pels poders públics, que evidentment ha d'emanar de l'orgull de sentir-se hereus, i per consegüent fidels, a un passat que ens ha configurat com a poble.

Joan Bonamusa i Roure.